

anafarta
Güneş ŞAHİN

AYŞE TATİLE ÇIKTI

PAROLASININ ARKA PLANI:

İKİNCİ KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Ecevit, Güneş'in kızı Ayşe'nin tatile çıkmak istediğini biliyordu. Parolayı hemen saptadı:

— Ayşe tatile çıkıyor, sözüm Silahlı Kuvvetlerin hareketi anlamına gelir. Telefonların dinlenebileceğini düşünsek dahi, kimsenin dikkatini çekmez.

— Kabul."

Adadaki zulüm ve baskıdan bunalan halk, Türk askerini büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılıyor.

"Ayşe tatile çıktı." sözleri, Türk siyasî ve askerî tarihi açısından önemli bir eylemin şifresi olarak kayda geçmiştir. Bahsettiğimiz parola aslında Kıbrıs'a düzenlenen ikinci harekâtın şifresidir. Söz konusu parola, aynı zamanda M. Ali Birand'ın anılarında tüm detaylarıyla -gün gün- aktardığı ve aslında ilk harekâtın ardından zorunlu bir eylemin adıdır. İlk harekâtın ardından başlayan Cenevre görüşmelerinden istenilen sonucun alınamaması üzerine ikinci bir harekât planı gündeme gelmiştir.

Ne olmuştu da Türkiye, ikinci harekâta mecbur kalmıştı? Yazımızda temel olarak bu sorunun cevabını aramaya çalışacağız dolayısıyla ikinci askerî harekâtın üzerinde duracağız:

Türk Hükümeti'nin ikinci askerî harekâtı başlatmak için bir takım zorlayıcı etkenler olmuştur. Bu şartların başında özellikle Türk Hükümeti'nin Ada'da güvenliğin sağlanması önceliği konusundaki görüşlerinin görmezden gelinmesi ve dolayısıyla ikinci Cenevre görüşmelerinden istenilen sonucun alınamaması yer almaktadır. İkinci konferanstan beklediği sonucu alamayan Türk Hükümeti, diplomatik alanda hedefine ulaşamamıştır. Burada Yunanistan ve İngiltere'nin oyalayıcı bir taktik izlemesi ve Türkiye'nin taleplerini reddetmesi etkili olmuştur. ABD ise orta yol bir tavır izlemiş, bilindik söylemlerine devam ederek Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak bir savaş ihtimalinden kaynaklanan endişesini her fırsatta dile getirmiştir. Böyle bir

Türk komandoları Ada'ya iniyor.

Yavuz Plajı'na çıkarma yapan Türk birlikleri

ortamda da Türkiye için askerî harekâta başvurmaktan başka bir çare kalmamıştır.

Esasında Cenevre'de yapılan ilk toplantının ardından Türkiye, diplomatik alanda daha emin bir adım atacağına inansa da olası ikinci bir harekâtı planlarının arasına almıştı. Nitekim taraflar arasında uzlaşma sağlanamayınca ikinci harekât gerçekleştirmek durumunda kaldı. Birand, Türk Heyeti'nin konferanstaki gerginliğinden ve aslında görüşmelerde sert bir hava estiğinden anılarında şöyle bahsetmiştir:

"Güneş, Cenevre'ye hareket etmek üzereydi artık... Başbakan'ın yanına gitti. Genel olarak nasıl bir strateji saptanacağını konuştular:

— Genelkurmay, ikinci harekât için tüm hazırlıklarının iki en geç üç güne kadar tamamlanacağını söylüyor. O zamana kadar Yunanlılara kesin önerilerimizi vermeli ve cevaplarını almalıyız.

— Tutumlarında sertleşme artıyor.

— Turan Bey, bölgedeki asker sayısı giderek artıyor. Birliklerin etrafının da mayınlanmaya başlandığını biliyorsunuz. Uzun süre beklememize imkân yok. Eğer aylarca sürecek konferanslar oyununa düşersek, Kıbrıs Harekâtı kesin amaçlarına vardırılamamış olur... Ya da bu arada bir sürpriz hava hücumu dar bölgedeki binlerce askerin kaybına yol açar.

— Nasıl haberleşeceğiz?

Ecevit, Güneş'in kızı Ayşe'nin tatile çıkmak istediğini biliyordu. Parolayı hemen saptadı:

— Ayşe tatile çıkıyor, sözüm Silahlı Kuvvetlerin hareketi anlamına gelir. Telefonların dinlenebileceğini düşünsek dahi kimsenin dikkatini çekmez.

— Kabul.

Milli Güvenlik Kurulu ve Genelkurmay'a da aynı şeyleri söylemişti: Yunanistan, Türk köylerini boşaltmadı. Cenevre'de hiçbir sonuç çıkarılmazsa yürüyeceğiz. Askerler dünden hazır bekliyorlardı. Cenevre'ye hareket edileceği gün, endişeleri artıran bir istihbarat raporu geldi Kıbrıs'tan: Rumlar, ateşkes hattı civarına, mayın dökmeye başlamışlardı. Türk ordusu, Turan Güneş'in deyimiyle 'Açık hava askerî müzesine' konmak üzereydi. Fazla vakit kalmamaya başlamıştı..."

Konferanstan istenildiği gibi sonuç alınamazsa Türk heyeti ikinci harekâtın söz konusu olduğunun farkındaydı. Dolayısıyla Ecevit ile Güneş arasında daha önceden kararlaştırılan harekât planı *"Ayşe tatile çıktı"* parolası ile gerçekleşmiştir.

İkinci harekâtın ilk günü, Genel-

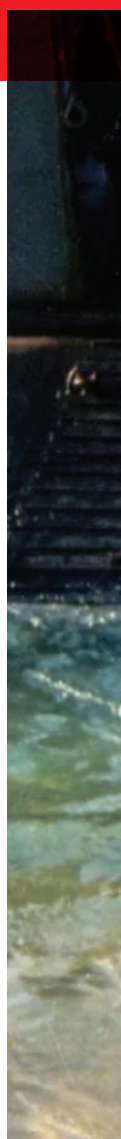
◀ Türk birlikleri intikal halinde

kurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın emriyle Kıbrıs'ta Türk Silahlı Kuvvetleri'nin giriştiği harekât, 14 Ağustos sabahı 05.30'da hava kuvvetlerimizin Rum askerî mevzilerini bombalamasıyla başlamıştır. Doğuda Mağosa, batıda da Lefke yönünde ilerlemeye başlayan Türk birlikleri, kısa sürede büyük ilerleme sağlamış ve Türk Hava Kuvvetleri uçakları, Lefkoşa Rum radyosunu susturmayı başarmışlardı. Kuşatmanın hemen ardından Lefkoşa'da bir açıklama yapan Birleşmiş Milletler sözcüsü, Türk birliklerinin Lefkoşa Havaalanı'nı bütünüyle kuşattığını ancak Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne ateş açılmadığını belirtmiştir. 1974 yılının Şubat ayında Kıbrıs'a ilk ayak basan Türk birliğinin en son kafile komutanı ve Kıbrıs Türk Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Gültekin Alpuan ile yaptığımız görüşmede ikinci harekâtı şu biçimde aktarmıştır: *"...Harekât başladığında, birliklerimiz Gönyeli çukuruna kadar gelmişti. Ancak biraz gecikme oldu. Çünkü Rumlar, bu bölgeyi mayınlarlar. Taaruz gecikti fakat sonradan destekler geldi ve hedefler alınarak Yunan alayının mukavemeti kırıldı..."*

Kıbrıs harekâtının başlamasından kısa bir süre sonra hükûmet, TRT aracılığıyla bir bildiri yayınladı. Bildiride geçen *"Bu harekât Kıbrıs'ın bağımsızlığını güvence altına almaya, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarına barış ve sükûn sağlamaya, bölgede sürekli bir barışın yerleşmesine yöneliktir."* ifadelerinden Türk Hükümeti'nin tıpkı ilk askerî müdahalede olduğu gibi amacının sadece barış olduğu mesajını verdiği görülmektedir.

İkinci harekâtın ilk gününde muhalefet liderlerinin yapmış oldukları açıklamalardan süreci olumlu nitelendirdikleri gözlenmektedir. Türkiye'nin başlattığı harekâta direkt olarak dünya kamuoyundan ciddi bir tepki gelmemiştir. Ancak Yunanistan'ın NATO'dan askerlerini çekeceğini, sadece siyasî olarak üyeliğine devam edeceğini açıklamasının ardından İngiltere'den ve ABD'den tepkiler gelmiştir. Sovyet Rusya, görüşmelerin çıkmaza girmesinde ve Akdeniz'de barışın tehlikeye girmesinde NATO'nun hatalı davrandığı yorumunda bulunmuştur.

15 Ağustos Perşembe yani harekâtın ikinci gününün öğle saatlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri, Mağosa'ya girmiş ve Karahaç, Sütlüce, Görnev, Teniceköy, Gönendere, Kurumanastır köylerini denetimi altına almıştır. İlerlemelerini kesintisiz sürdüren Türk birlikleri, Lefkoşa-Mağosa arasındaki son Rum direnmesini de bütünüyle kırmış ve 20 Temmuz'dan bu yana Mağosa Kalesi'nde Rumların kuşatması altında yaşayan 10 bin Türk'ü kurtarmıştır. Mağosa harekâtı başarı ile tamamlanırken başkent Lefkoşa'daki Rum direnişi de kırılarak kentteki önemli noktalar ele geçirilmiştir. İkinci askerî harekâtın başarı ile sürdürüldüğü haberleri, Kıbrıs basınında yer alırken Kıbrıs Türk toplumunun Türk Hü-

kümeti'ne ve Mehmetçik'e olan güvenin tam olduğu yönünde vurgular vardır. Direnme noktalarını ve engelleri aşarak ilerleyen Türk Barış Kuvvetleri, Serdarlı Kantonu'nu Lefkoşa ile birleştirmişlerdir. Lefkoşa'nın güneydoğusunda Timbu Havaalanı ele geçirilmiştir. RMM (Rum Milli Muhafız) ordusunda çözülmeler başlamıştır. Rum askerinin pek çoğu halkla birlikte çeşitli yönlere kaçmış ve kaçarken de bazı Türk köylerini yağmalamışlardır.

Harekâtın üçüncü gününde gazetelerde Türk askerinin başarısı boy boy fotoğraflarla kamuoyu ile paylaşılmıştır. Kıbrıs'ın kuzey sahilinin tamamen Mehmetçik kontrolü altına geçtiği haberleri, bütün milliyetçi duygularla Türk ulusuna izah edilmiş ve Türkiye'nin harekâtı gerçekleştirmesinin haklı gerekçeleri sıralanmıştır. Harekâtın bu son gününde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemli bir kaybı olmamıştır. Akşam 19.00'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ateşkes kararına uyularak harekâta son verildiğini söyleyen Ecevit, Türk askerinin Ada'nın kuzeybatısındaki Lefke ile güneydoğusundaki Mağosa kentine kadar olan hattın kontrol altına alındığını bildirmiştir. Bu arada Kıbrıs Rum Hükümeti, Türk topçu ateşi karşısında başkenti terk etmiş ve güneydeki Limasol'a yerleşmeye karar vermiştir.

Kıbrıs'ta gelinen son durum ile ilgili fikir yürüten yazılarda, Cenevre'de gerçekleştirilen ilk toplantıda Türkiye ve Yunanistan tek başına karar alabilseydi şu an görünümün çok daha farklı olabileceği ileri sürülmüştür. İngiltere'nin sömürgeci anlayışından asla vazgeçmeyerek *"Kıbrıs'tan ne koparabilirim?"* mücadelesinde olmasının barışçı çözüm yolunun bulunmasında büyük engel teşkil ettiğini belirten Gevgilili, Londra'nın Kıbrıs'taki büyük askerî varlığının yerini ABD'ye de bırakmak istemediğini ifade etmiştir. Kıbrıs trajedisinde artık gerçeklerin görülmesinin tam zamanı olduğunu vurgulayan yazar, Kıbrıs Rum ve Türk topluluklarının özgürlük, refah ve dayanışma içinde özerk statüde yan yana yaşayacakları bağımsız bir federasyon düzenine kavuşturulması gerektiğini düşünmüştür.

Uzun uğraşılardan sonra Kıbrıs'ta can ve mal güvenliğinin yeniden sağlanması için Türkiye'nin başlattığı ikinci askerî harekât, böylece sona

Çıkarma birlikleri karaya ayak basıyor.

Yeni teşkil edilen kara havacılık birlikleri UH-1 helikopterleriyle harekâta büyük bir destek sunmuştu.

ermiş ve Türk birlikleri ileride coğrafî temele dayalı bir devlet kurmak üzere ayrı iki otonom yönetiminin oluşmasını sağlayacak olan *"Atilla"* sınır çizgisine varmıştır.

Çıkarmanın tamamlanması ile ilgili bir açıklama yapan Denktaş, bugün Kıbrıs'ta federe bir Türk Devleti'nin kurulduğunu ve sınırın da Türk askerinin gidebildiği son nokta olduğunu ifade etmiştir. Denktaş'ın bu sözleri ile ilgili görüş bildiren Erbakan da, *"Bugün tarihi ve mutlu bir gündür. Cenab-ı Hakk'ın lûtfu ile mübarek Kandil günü ezan sesleri ile şanlı ordumuzun Mağosa'ya girişi tarihimizin dirilişidir. Biz Ada'nın ayrılmasını arada kesin bir çizgi bulunmasını istiyoruz. Eşit fedakârlık bizim yapabileceğimizin azamisidir. Çok tecrübeler geçirdik. Ada'da bugün kesin çözümden başka bir yol yoktur. Bundan sonra Cenevre'de görüşülecek husus sadece Kıbrıs Türk idaresi ile Kıbrıs Rum idaresi arasındaki işbirliğine ait konular olmalıdır."* sözleri ile Türkiye'nin Ada'da yeni bir sayfa açtığını kamuoyu ile paylaşmıştır.

Askerî harekâtın sona ermesinden hemen sonra toplanan TBMM'nde sıkıyönetim uygulaması bulunan 15 ilden, 5'inde sıkıyönetim kaldırılmıştır. Geri kalan 10 ilde 1 ay daha sıkıyönetime devam edileceği kararı alınmıştır. TBMM Birleşik Toplantısı'nda konuşma yapan Güneş, Türkiye'nin coğrafî federasyon teklifine karşılık Yunanistan'ın sağlam bir gerekçe sunmadan teklifi reddetmesi ve harekâtın izahı ile ilgili şu açıklamada bulunmuştur: *"...Konferansta, son günü resmen beyana davet ettiğim zaman sükûtu tercih eden, 'Benim bir teklifim yoktur, sizin de teklifinizi ancak Atina dönüşü mütalaa edebilirim' diyen Sayın Mavros konferanstan çıkar çıkmaz gazetecilere 'Federal sistem, Ada'nın toprağının doğrudan doğruya bölünmesine sebep olacağı için antlaşmalara tamamen aykırı bir tekliftir ve bu itibarla da bu teklifin kabul edilmesi imkânı yoktur' ifadeleri temelsiz ve gerekçesizdir. Dolayısıyla müzakere ve sulh yolu ile milletlerarası ihtilâfları çözmek için azamî gayreti sarf etmiş bulunan Türk Hükûmeti'nin elinde, bundan böyle iki imkândan veya iki ihtimalden biri kalmakta idi. Bu nedenle Türkiye, Kıbrıs sorununu kronik hâle getirecek ve Ada'da yaşayan Türklerin malını, canını feda edecekti ya da başkalarının sulhçu yollarla vermediği haklarını Türk Silâhlı Kuvvetlerine güvenerek alacaktı. Bugün Ada'da sulh ve sükûn henüz tamamen temin edilememişse, bunun sorumlusu Türkler değildir. Yapılan menfî propagandalara rağmen, üç yaşındaki bir Türk yavrusunun vücuduna kırk mermi boşaltan ve bugün de Lefkoşa'da diplomatik muafiyetlere sahip olan bir binayı, yani Amerikan sefaretini yakıp, Amerikan sefirini öldürenlerin*

dil, din, millet farkı da gözetmeden insanlığın düşmanı olduklarını bu kürsüden açıkça beyan etmek lâzım gelecektir. Türkiye Hükûmeti adına şuna bütün dünyanın dikkatini çekmek istiyorum; işte Kıbrıs'ta Türk toplumu, insaf bilmez, hak bilmez insanların bu kabil tecavüzlerine senelerden beri maruz bulunmaktadır. Şimdi bütün dünya kamuoyunu ve bütün hükûmetleri Kıbrıs dramını daha yakından görmeye davet etmek elbette ki bizim hakkımızdır." sözleri ile harekâtın gerekçelerini kamuoyu ile paylaşmıştır.

Türkiye'nin Kıbrıs'ta 14 Ağustos sabahı başlattığı ikinci askerî harekât, 16 Ağustos günü alınan ateşkes kararıyla başarı ile sonuçlanmıştır. Türkiye'nin, uzun süren diplomatik çabalarından herhangi ciddi bir somut sonuca ulaşamaması nedeniyle başlattığı bu eylem, Ada'da yaşayan Türk toplumunun can ve mal güvenliğinin sağlanması ve aynı zamanda anayasal sistemin yeniden oluşturulması amacını taşımaktadır. Türkiye'nin bu harekâtta askerî hedeflerine ulaştığı değerlendirmesi yapılabilir ancak esas olan, bundan sonraki sürecin nasıl işleyeceği ile ilgilidir. Çünkü ikinci askerî harekâttan sonra pek çok Avrupa ülkesi, Türkiye'ye karşı davranışlarını değiştirmiştir. Bu nedenle Türk dış politikasının Batı dünyası karşısında nasıl bir manevra alacağı en çok merak edilen konulardan biri olmuştur. Zira bu aşamadan sonra alınan her karar, çeşitli spekülasyonlara açıktır ve özellikle dış yardımların nasıl devam edeceği ya da devam edip etmeyeceği konusunda soru işaretleri barındırmaktır.

Ada'da nihai durum belli olmadıkça kaosun devam edeceğini söyleyen Ecevit, Türkiye'nin görüşmelere hazır olduğunu belirtmiştir. Ecevit, Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda şunları dile getirmiştir: *"Müzakerelere oturmamak, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalmasını isteyenlerin düşünecekleri bir şey değildir. Kıbrıslı Rumların müzakerelere başlamasına daha çok ihtiyaçları olduklarını düşünüyorum. Bir an önce nasıl bir devlet yapısı içinde yaşacaklarının belli olması, Kıbrıs Türkleri kadar Kıbrıslı Rumların da ihtiyacıdır."*

İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra Türkiye için barış görüşmelerinin başlayıp başlamayacağı ve Ada'da Rumlar tarafından öldürülen Türklerin ortaya çıkarılması harekâttan hemen sonra üzerinde durulan konulardan olmuştur. Türkiye, Kıbrıs'ın uluslararası anlaşmalarla statüsünün belirlenmesi ve öne sürdüğü coğrafî ayrılık tezinin kabul edilmesini çözüm olarak nitelendirmiştir. Askerî harekât tamamlanmış olsa da bundan sonra sürecin nasıl işleyeceği büyük bir merak konusudur. Diğer yandan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısı ile Türk Hükümeti ilerlemeyi durduğu halde Ada'da Rum saldırılarının devam etmesi kafaları karıştırmakta ve barışın sağlanmasını daha da zorlaştırmıştır. Türkiye, uluslararası kuruluşların bir an önce harekete geçip barış ortamının kurulmasını istemiştir. Ancak beklenilen barış ortamının nasıl sağlanacağı ve Kıbrıs'ta yeni statünün ne olacağı konusunda bir belirsizlik olduğu gözlenir.

Nitekim ateşkes kararının alınmasından sonra Rumların bu karara uymadıkları görülmektedir. Barış Gücü yetkilileri ilk ateşin hangi taraftan açıldığının anlaşılmadığını fakat her iki tarafın da birbirini suçladıklarını ifade etse de tarafsız gözlemciler ateşkes anlaşmasını ilk bozan tarafın Rumlar olduğunu, Türklerin de bunlara karşılık verdiğini açıklamışlardır.

Türkiye'nin giriştiği iki askerî harekâttan sonra Kıbrıs meselesinin uluslararası alanda resmî bir esasa oturtulması kolay olmamıştır. Yarım kalan Cenevre görüşmelerinin yeniden başlaması hususunda uzlaşamayan taraflar, sorunun çözümünü geciktirmişlerdir. Türk Hükümeti, müzakerelere başlanmasında herhangi bir pürüz çıkarmaksızın bu konuda barışçı çözüme daima hazır bir ülke olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu konuda Yunanistan, Türkiye kadar açık olamamış ve Kıbrıs'ın çözümüne yönelik toplantıların yapılmasında işi yokuşa sürmek yolunu seçmiştir.

Türk Hükümeti'nin gerçekleştirdiği birinci ve ikinci askerî harekât, Kıbrıs'ta Türk toplumunun yıllardır yaşadığı insanlık dramının bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. 1960'lı yılların ortalarından itibaren Rumların, Türklere uygulamak istedikleri şiddet eylemleri azalmadan devam etmiştir. Bu eylemler sadece coğrafî alanda sıkışıp kalmamış, taraflararası diplomatik görüşmelerde de *"uzlaşmaz bir tutum"* argümanı biçiminde Türk toplumunun karşısına çıkmıştır. Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun arkasına kamuoyu desteğini de alarak başlattığı ve sürdürmek istediği barış görüşmeleri bir biçimde sekteye uğratılmış ve sonuçsuz kalmıştır.

KAYNAKÇA

- BİRAND, Mehmet Ali, 30 Sıcak Gün, Milliyet Yayınları, İstanbul 1980.
- Bozkurt, 15.08.1974.
- Cumhuriyet, 15.08.1974.
- Cumhuriyet, 16.08.1974.
- Cumhuriyet, 17.08.1974.
- GEVGİLİLİ, Ali, "Türkiye Akdeniz Barışı'nın Anahtarını Sunuyor", Milliyet, 16.08.1974.
- Hürriyet, 17.08.1974
- Kıbrıs Türk Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Gültekin Alpuan ile 23.11.2012 günü, saat 16:21'de yapılan görüşme.
- Milliyet, 15.08.1974.
- Milliyet, 17.08.1974
- Milliyet, 19.08.1974.
- Milliyet, 20.08.1974.
- Milliyet, 21.08.1974.
- ORAN, Baskın, Türk Dış Politikası (1919-1980), Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- PULUR, Hasan, "Savaş Ne Yazar?", Milliyet, 19.08.1974.
- ŞAHİNLER, Menter, Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti, Yeni Karar Matbaası, İstanbul, 1979.
- TBMM Tutanak Dergisi, C.13, 5. Birleşim, 13. Toplantı (19.08.1974), TBMM Matbaası, Ankara 1974.
- Tercüman, 17.08.1974.